עדכן אסטרטגי

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת תל-אביב

כרך 1, חוברת מס' 2 — יולי 1998

בגיליון זה

• הניסויים הגרעיניים בדרום מזרח אסיה: השלכות למזרח התיכון

שי פלדמן

המחבר בוחן את המשמעויות הנגזרות מביצוע הניסויים הגרעיניים על ידי הודו ופקיסטאן על מדינות המזרח התיכון ובכללן ישראל.

• הטרור ותגובות הנגד: דינמיקה של הרס אמון

ענת קורץ

המחברת מתארת ומנתחת את השפעת הטרור - פיגועים וצעדי נגד - על הדינמיקה של הרס האמון בין ישראל והפלסטינים.

• מהפכת המידע וביטחון לאומי: ההקשר המזרח תיכוני

אריאל סובלמן

המחבר סוקר את מרכיביה של מהפכת המידע ומציג את השפעתה על התפתחות לוחמת המידע; עוד בודק המחבר האם ההתפתחויות בתחום זה באות לביטוי גם במדינות האזור?

המשבר העיראקי – לקחים לישראל

אפרים קם

משבר ינואר - פברואר 1998

המשבר בעיראק בחודשים ינואר-פברואר 1998 נראה היום, במבט לאחור – מבחינתה של ישראל – כמשבר סרק. הנתונים הבסיסיים לא השתנו לקראת המשבר ובמהלכו. יכולתה של עיראק לפגוע בישראל באמצעות טילים בעלי ראש קונבנציונלי או לא-קונבנציונלי לא השתפרה בשנים האחרונות, ונותרה נמוכה. גם ההערכה הישראלית, לפני המשבר ובמהלכו, היתה, שהסיכון של ירי טילים מצד עיראק על ישראל נמוך, ואולי אף נמוך מאוד. שלא כבתקופת מלחמת המפרץ, מנהיגי עיראק הבהירו הפעם, הן בפומבי והן דרך צינורות דיפלומטיים, שאין בכוונתם או ביכולתם לירות טילים לעבר ישראל. בסופו של דבר, המשבר הסתיים בהסדר מדיני, מבלי שנורה ולו כדור אחד או טיל אחד.

עם זאת, אין להתייחס למשבר זה כאל אפיזודה חולפת. מבחינת ישראל, משבר ינואר-פברואר יצר את הפוטנציאל החמור ביותר מאז מלחמת המפרץ לעימות ישראלי-עיראקי, גם אם ניתוח הגיוני מעלה שסכנתו לא היתה רבה. המשבר העסיק את מקבלי ההחלטות ואת הציבור בישראל שבועות אחדים, משתי סיבות: האחת, כוונות הממשל האמריקאי להנחית מכה צבאית בעוצמה משמעותית על עיראק – אם זו לא תיכנע לדרישותיו – נתפסו הפעם כרציניות יותר מבעבר; התפתחות זו הולידה בישראל חשש, שעיראק תגיב גם כלפי ישראל. השנייה – בשונה ממלחמת המפרץ וממלחמות העבר בכלל – הפעם נתפס איום הלוחמה הביולוגית על ישראל, על כל הבטיו המחרידים, כאיום העיקרי. בפועל, עקב היחלשותה של עיראק, חומרתו של איום זה היתה פחותה במידה ניכרת מזו של 1991, אולם הגילויים הקשורים בו, שנחשפו בשלוש השנים האחרונות, הגבירו את הדאגה מפניו בקרב הציבור הישראלי.

העיסוק הישראלי במשבר זה – על אף שהתבסס על **הנחת עבודה** של סבירות נמוכה להתקפה על ישראל – מאפשר לקיים דיון בכמה מהשיקולים המכתיבים את המענה של ישראל לאיום הלא-קונבנציונלי המופנה כלפיה, ולבחון, ולו גם באופן חלקי, כמה סוגיות שלהן השלכה על מדיניותה העתידית של ישראל בהקשר לאיום זה. בחינה זו חשובה, כי מותר להניח שמשבר מסוג זה, שבו יעמוד על הפרק החשש מהתקפה לא-קונבנציונלית על ישראל, עלול להישנות בעתיד הלא רחוק.

איומים אסטרטגיים על ישראל

בחינה זו מחייבת הערה מקדימה לגבי האיום האסטרטגי הכולל המופנה כלפי ישראל. כיום, ולפחות בשנתיים הקרובות, האיום הלא-קונבנציונלי על ישראל הינו מצומצם. האיום

(המשך בעמ' 3)

המשבר העיראקי – לקחים לישראל (המשך)

הפוטנציאלי של התקפת טילים ולוחמה כימית/ביולוגית מצד סוריה קיים זה מכבר, אולם נראה, שסכנת העימות הסורי עם ישראל פחתה, בהנחה שסוריה מודעת לכך, שבמאזן האסטרטגי והצבאי הכולל מול ישראל ידה על התחתונה. עיראק חלשה, מבודדת ומפורקת מרוב מרכיבי הלוחמה הלא-קונבנציונלית שעמדו לרשותה. ואילו איראן טרם פיתחה יכולת פגיעה אסטרטגית בישראל, על אף המאמצים שהיא משקיעה בכך.

אבל אם וכאשר איראן תגיע ליכולת ייצור של טילים ארוכי טווח ושל נשק גרעיני, וכאשר עיראק תחלץ ממשטר הפיקוח והסנקציות, ותחתור לשיקום יכולתה הלא-קונבנציונלית, יגבר בעשור הבא האיום הלא קונבנציונלי על ישראל. מפתח חשוב למשמעותו של האיום האסטרטגי יהיה עתידו של תהליך השלום הישראלי-ערבי. הסכם שלום בין ישראל לסוריה יצמצם בהדרגה את האיום הסורי, אף שלא יעלים אותו. לחילופין, בתנאים של קיפאון מתמשך בתהליך השלום הישראלי-סורי, עלול האיום הלא-קונבנציונלי לגבור גם מצד סוריה.

עתיד האיום הלא-קונבנציונלי מצד עיראק ואיראן מורכב יותר. התקפת הטילים העיראקית על ישראל במלחמת המפרץ הכניסה ממד חדש לאיום האסטרטגי המופנה כלפיה. יכולתן של מדינות הפריפריה – עיראק בעשור האחרון ואיראן בעתיד – לפגוע בה אינה תלויה עוד בקונטקסט של מלחמה בין ישראל לשכנותיה הקרובות. טילים ארוכי טווח מאפשרים למדינות הפריפריה שאינן גובלות בישראל לתקוף אותה, מבלי שישרור מצב של מלחמה בינה לבין סוריה, ירדן או מצרים – תנאי שנדרש להתערבותן עד שנות השמונים.

משמעות הדבר היא, שאם בעבר הסכמי שלום בין ישראל לשכנותיה הקרובות העניקו לה בטחון מפני פגיעה מצד מדינות הפריפריה – בעתיד הם לא יבטיחו זאת באותה מידה. מותר אומנם להניח, שהסכם שלום בין ישראל לסוריה, אשר יטול ממדינות הפריפריה עילה חשובה לפגיעה בישראל, יקשה עליהן לפגוע בה. אולם גם אז, כל עוד עיראק ואיראן לא יצטרפו להסכמי השלום הן עלולות לנסות לפגוע בישראל משיקולים משלהן, כגון ערעור הסכמי השלום או תגובה על התקפה אמריקאית נגדן. המסקנה הנובעת מהנחות אלה היא, שעניינה של ישראל בהמשך בלימתו של האיום הלא-קונבנציונלי עליה מצד עיראק ואיראן חייב להימשך, לפחות כל עוד לא יצטרפו שתיהן להסדרי השלום.

על רקע זה ייבחנו סוגיות הקשורות ליכולת ההרתעה של ישראל כלפי איומים אסטרטגיים; לאופני התגובה שלה על איומים כאלה; להשפעת המרכיב האמריקאי על המדיניות הישראלית בהקשר זה; ולהשפעת החרדה של האוכלוסייה מפני פגיעה בעורף על מערכת השיקולים הישראלית. יש להדגיש, כי בחינה זו נוגעת לא רק לאפשרות של עימות עתידי בין ישראל לעיראק, אלא גם לאפשרות של עימות בין ישראל ליריבים אחרים, למשל סוריה או איראן.

הרתעה כלפי איומים לא-קונבנציונליים

באיזו מידה היתה למשבר העיראקי האחרון השפעה על יכולת ההרתעה של ישראל כלפי איומים בנשק לא-קונבנציונלי? התשובה לשאלה זו אינה חד-משמעית, מה גם שהבט חשוב של סוגיה זאת הוא התפיסה הערבית את כושר ההרתעה של ישראל – וזו אינה ידועה. צריך גם לזכור, שישראל לא היתה צד ישיר במשבר האחרון, ודרך הפעולה הצבאית שלה – המרכיב המרכזי של יכולת ההרתעה – לא הועמדה בו במבחן ממשי.

אולם בהתנהגותה הפגינה ישראל פגיעות וחוסר ביטחון באפקטיביות של כושר ההרתעה שלה אל מול איומים אסטרטגיים. הדגש שהושם על הכנת העורף לעמידה בפני לוחמה ביולוגית או כימית, והחרדה הציבורית שהתעוררה במהלך המשבר, עלולים להיתפס כעדות לכך, שלא בכל מצב ישראל סומכת על כושר ההרתעה שלה עצמה. הרושם שיכול היה להיווצר מדרך פעולתה הוא, שאין עוצמתה האסטרטגית מספיקה כדי להרתיע אפילו את עיראק – בעלת יכולת התקיפה המוגבלת – אם זו תיקלע למצוקה קשה, או אם תחליט ליטול סיכון גבוה.

נכון שרגישותה של ישראל לאבידות בנפש אינה חדשה, ואף מוכרת היטב לערבים. אולם תופעת החרדה בישראל, שנחשפה הן במשבר האחרון והן במלחמת המפרץ, עלולה לעודד מדינות כעיראק, איראן או סוריה להמשיך לפעול לפיתוח יכולת פגיעה מאסיבית בעורף הישראלי, לשם ניצול נקודת תורפה זו. יתר על כן, הערבים, המניחים כי לישראל יש עתה מונופול על תחום הנשק הגרעיני, מחפשים דרך לאזן את יתרונה זה. המגבלות החמורות המוטלות על השימוש בנשק לא-קונבנציונלי, ודאגתה של ישראל מפני האיום הביולוגי, עלולים לחזק את האפשרות, שהאיום הזה אכן יצר נשק הרתעתי ומאזן של אימה כלפי ישראל; בעיני הערבים, הרתעה זו יכולה לאזן, גם אם חלקית, את האיום הגרעיני הישראלי כלפיהם.

מצד שני, משבר ינואר-פברואר עשוי לתרום לחיזוק כושר ההרתעה של ישראל משלוש סיבות אחרות. הסיבה האחת היא הדגש על השיפור בהגנת העורף. כמה התפתחויות יכולות לשכנע את הערבים ואיראן, כי סיכוייהם לפגוע בישראל באמצעות נשק להשמדה המונית פחתו: השיפור הניכר שחל מאז 1991 ביכולת

ההגנה הפעילה של ישראל, ושיימשך כפי הנראה בעתיד, עם ההתקדמות הצפויה בפיתוח מערכת ה"חץ" והאפשרות לקבלת הדור הבא של ה"פטריוט"; ההבהרה כי קיימת תשובה הגנתית — גם אם בעייתית ולא מושלמת עדיין — להתקפה בנשק ביולוגי; והעברת תקציבים, תוך כדי המשבר, לשיפור המיגון של האוכלוסייה.

הסיבה השנייה היא הדגשת התמיכה העקבית של ארה"ב בישראל. הידיעה כי ארה"ב עומדת לצידה של ישראל בכל הקשור להתרעה מוקדמת על ירי טילים וליירוט טילים, וההבהרה כי התקפה לא-קונבנציונלית על ישראל עשויה לגרור תגובה אמריקאית קשה, צריכים להאמיר את מחירה של התקפה כימית / ביולוגית על ישראל.

והסיבה השלישית — אפשרות התגובה הישראלית. לצד ביטויי הדאגה וחוסר הביטחון לגבי הסיכויים להתקפה ביולוגית, השמיעו מנהיגים ישראלים שורה של איומים חמורים הנוגעים לתגובת ישראל — אם זו תותקף. הצהרות אלה, ואולי גם הרושם שנוצר שמהלכי הממשלה הנוכחית בישראל עשויים להיות בלתי-צפויים — יש בהם כדי לחזק את חששם של גורמים עוינים מפני תגובה ישראלית. תוקף פוטנציאלי ייאלץ להביא בחשבון שיקוליו, שבמצב של חרדה ציבורית, עשויה ישראל להגיב מהר יותר או חזק יותר, אם תחשוש מפגיעה בה.

מכאן, שגם אם הנטייה הראשונית היא להעריך, כי ביטויי הדאגה בישראל במהלך המשבר האחרון גרעו מכושר ההרתעה שלה, נראה, כי בסיכומו של דבר, ההרתעה הישראלית לא נפגעה באורח ממשי, ואולי אף התחזקה. תוקפים פוטנציאלים יעריכו ככל הנראה, כי האפקטיביות של התקפה ביולוגית/כימית על ישראל תמצא במגמת ירידה, ומחירה עלול להיות גבוה. ואומנם, בשונה מימי מלחמת המפרץ, עיראק טרחה הפעם להבהיר, כי אין בכוונתה לתקוף את ישראל. ניתן לראות בכך לא רק השתקפות של מצבה של עיראק, אלא גם תוצאה של ההרתעה הישראלית.

שיקולים המכתיבים תגובה ישראלית

לעניין ההרתעה נקשרת הסוגיה של תגובה אפשרית מצד ישראל, במקרה שתותקף באמצעות נשק לא- קונבנציונלי. ישראל ערוכה במרבית המקרים להתמודד עם איום קונבנציונלי; אולם בעקבות המשבר האחרון עולות השאלות: האם יש לישראל מענה טוב גם לאיום הכימי/הביולוגי אם ההרתעה תיכשל? האם יש בידיה היכולת להגיב באופן אפקטיבי על איום זה, מעבר להגנה פעילה — באמצעות התרעה מוקדמת וייירוט — והכנת העורף למגננה? האם הנסיבות יאפשרו תגובה כזו? ומה יהיו תוצאותיה והשלכותיה?

מטבע הדברים, לא ניתן להציע מראש תשובות ברורות וחד-משמעיות לשאלות מעין אלה, והן יצטרכו להינתן לאור הנסיבות המיוחדות שיתקיימו בזמן האירוע; אולם ניתן לחשוב על לפחות ארבעה שיקולים בעלי משקל רב, שיכריעו בקבלת ההחלטה על התגובה. השיקול האחד — המידע שיתקבל על יכולת התוקף וכוונותיו, ובייחוד איכות המידע על היעדים הקשורים ביכולתו להפעיל טילים ונשק לא-קונבנציונלי. אחת השאלות שתעלה בעניין זה תהיה: האם תגובה ישראלית תוכל לשתק יכולת זו, באמצעות פגיעה ביעדים בשטחה של עיראק, או שמא היא תאלץ להסתפק בהענשה ובגביית מחיר בלבד, על ידי פגיעה ביעדים אחרים? יש לזכור, שמצב המידע על היעדים בעיראק, כולל היעדים הקשורים ביכולת הלוחמה הביולוגית והכימית שלה, היה גורם מרכזי בשיקלול ההחלטה האמריקאית לגבי המהלכים נגדה במשבר האחרון.

השיקול השני יהיה בחינת השאלה, האם על ישראל להסתפק בתגובת הענשה על התקפה ביולוגית/כימית עליה, או האם להנחית מכת מנע, אם תעריך בסבירות גבוהה שהאויב עומד לתקוף בנשק ביולוגי/כימי? התשובה לשאלה כזו תינתן רק במסגרת הנסיבות המיוחדות שישררו באותה עת ועל בסיס המידע הרלוונטי שיעמוד לרשות ישראל. אך סביר להניח, שהנסיבות המדיניות והצבאיות יקשו על ישראל להקדים התקפה לא-קונבנציונלית על ידי מכת מנע — בייחוד אם המדובר יהיה בהתקפה ביולוגית או כימית — וכי יהיה עליה להסתפק בתגובה שלאחר מעשה, כדי להעניש את התוקף ולבלום את ההתקפה. אין לשלול מראש אפשרות של מכת מנע, והראייה היא כי ב-1981, כשעמדה על הפרק סוגיה דומה, הכריעה ממשלת ישראל בעד מכת מנע, כשתקפה את הכור הגרעיני העיראקי. אולם ספק רב אם התנאים של פרשת 1981 יחזרו על עצמם — ובכלל זה שאלת היכולת להנחית מהלומה ממוקדת על יעדים הקשורים בלוחמה לא-קונבנציונלית.

השיקול השלישי נוגע לקריטריונים שיקבעו את אופי התגובה הישראלית: האם הקריטריון לתגובה צריך להיות סוג הנשק התוקף — כלומר, האם התקפה ביולוגית תחייב תגובה חריגה, גם אם מספר נפגעיה יהיה קטן? או שהקריטריון צריך להיות היקף האבידות — כלומר, האם כמות אבידות גדולה, גם אם כתוצאה מהתקפת טילים קונבנציונליים, צריכה לחייב תגובה חריגה? יש להניח, כי בשעת מעשה יובאו בחשבון שני הקריטריונים גם יחד. עם זאת, התקפה ביולוגית/כימית על ישראל, גם אם תגרום למספר קטן של אבידות, עלולה כשלעצמה לחייב בחינת תגובה קשה,

בגלל עצם חציית "הקו האדום", ולשם מניעת המשך השימוש בנשק מסוג זה.

המרכיב האמריקאי במערכת השיקולים

השיקול האחרון נוגע למדיניות ארה"ב בשאלת בלימתו של האיום הלא-קונבנציונלי, שבהכרח תשפיע באופן משמעותי על מהלכיה של ישראל. כבר נאמר, שהסיוע האמריקאי לישראל — בכל הנוגע להתרעה מוקדמת, ליירוט ולתגובה — תורם להרתעה הישראלית כלפי המשטרים הרדיקליים. ארה"ב מקרינה נחישות לבלום את התפתחות האיום העיראקי והאיום האיראני, ולעצור את התפשטות הנשק הלא-קונבנציונלי באזור. היא נאבקת כמעט לבדה נגד המגמה לצמצם את הסנקציות שהוטלו על עיראק, ומגלה נכונות להפעיל כוח צבאי כדי להמשיך לכפות עליה את הפיקוח הבינלאומי, אם יהיה בכך צורך. שותפותיה לעניין זה מעטות, ויש לה קושי מדיני לפעול לבדה נגד עיראק. אולם בשנים האחרונות בנתה ארה"ב יכולת צבאית מרשימה, בהשוואה ליכולתה ב-1991, להפעיל כוח אווירי וחימוש מונחה מדוייק מנושאות-מטוסים במרחב המפרץ, גם ללא הסתייעות במדינות האזור.

אלא שבצד החשיבות הגדולה שיש לאינטרסים המשותפים לארה"ב ולישראל בסוגיית האיום הלא-קונבנציונלי צומחת גם בעייתיות כפולה. למרות שעיראק נאלצה בסופו של דבר לקבל את המשך הפיקוח עליה, המשבר האחרון — כמו מלחמת המפרץ — לימד, שיכולתה של ארה"ב להכניע את עיראק לדרישותיה לאורך זמן מוגבלת, במיוחד אם עיראק תשכיל ליצור לחץ בינלאומי וערבי על ארה"ב להפסיק את פעולתה בטרם יושגו מטרותיה. אין צורך להדגיש, שלכשלון אמריקאי , צבאי או מדיני , תהיה משמעות רבה מבחינת ישראל, משום שהוא יקרב את המועד שבו עיראק תצליח לממש שוב את הפוטנציאל שלה לפתח נשק לא-קונבנציונלי.

לזיקה הישראלית לארה"ב יש הבט נוסף, הנוגע למערכת השיקולים של ישראל לגבי תגובה על התקפה לא-קונבנציונלית עליה. כבר מלחמת המפרץ לימדה, כי יתכנו מצבים שבהם ארה"ב תבקש, משיקוליה האזוריים, למנוע תגובה מצד ישראל על התקפה עליה, גם אם זו נראית מוצדקת לחלוטין. דבריו של מזכיר ההגנה האמריקאי, במהלך המשבר האחרון, שארה"ב מעוניינת שישראל לא תגיב, גם אם תותקף (למרות שמאוחר יותר טרח לאזן את הרושם שהתקבל מדברים אלה) מלמדים, שעמדה אמריקאית זו לא היתה קשורה רק בנסיבות המיוחדות של מלחמת המפרץ.

מכאן שייתכן, שגם במשבר עתידי עשויה ארה"ב לחתור להגבלת חופש התגובה של ישראל — משיקולים של שמירה על יחסיה עם מדינות ערב, מניעת הפרעה למהלכיה שלה, או רצון לשלוט במצב המתדרדר, בייחוד כשמדובר במעבר ללוחמה לא-קונבנציונלית. אומנם הגבלה כזאת יכולה להקנות יתרון ניכר לישראל, שכן ארה"ב תתקשה מאוד להותירה ללא מענה לנוכח התקפה לא-קונבנציונלית עליה — הן בגלל מחוייבותה לבטחון ישראל, והן בגלל האינטרס המשותף בבלימת התוקף. ארה"ב עשויה איפוא להציע להגיב בעצמה במקרה כזה, ויש להניח שמצויות בידה אופציות צבאיות שאינן מצויות בידי ישראל. אולם אין ערובה לכך שהמענה האמריקאי יהיה יעיל. יתר על כן, ארה"ב עלולה לגבות מחיר מדיני מישראל תמורת התערבותה, ועצם הימנעות ישראל מתגובה משלה עלול לפגוע בכושר ההרתעה שלה. בכל מקרה, אם כן, על ישראל לצפות אפשרות, שיימנע ממנה להגיב בעצמה על התקפה לא-קונבנציונלית, עקב אילוצים אמריקאיים.

החרדה הציבורית

התפרצות החרדה הציבורית בישראל מפני האיום הביולוגי, כפי שבאה לידי ביטוי במהלך המשבר האחרון, כמו גם במלחמת המפרץ, צריכה להוביל למסקנה כפולה. מצד אחד, על ההנהגה הישראלית לתכנן ולתאם מראש את מהלכיה ומסריה למקרה של משבר עתידי, שבו יגבר החשש להתקפה לא-קונבנציונלית על ישראל. תכנון כזה חיוני ליצירת איזון נכון יותר בין השגת מוכנות גבוהה למתקפה לבין צמצום גילויי החרדה, כתוצאה מעצם נקיטתם של צעדי המוכנות. מצד שני, ייתכן שלמרות הכנת הציבור מראש לא ניתן יהיה למנוע את התופעה בעת משבר, וזו תשפיע בהכרח על שיקולי הממשלה ומערכת הביטחון, על התנהגותן ועל המצב בשטח. לפיכך, על ההנהגה לתכנן מראש את מהלכיה המדיניים והצבאיים גם על בסיס ההנחה של התפרצות חרדה ציבורית.

סיכום

זה כשבע שנים מפגין הממשל האמריקאי נחישות בלתי מתפשרת לא להסיר את הפיקוח מעל עיראק כל עוד מתקיימים הפוטנציאל והכוונות של המשטר העיראקי להשיג נשק לא-קונבנציונלי. בה בעת ממשיך משטרו של צדאם חוסיין לחתור בהתמדה לניצול חילוקי הדעות בין ארה"ב לשותפותיה ממלחמת המפרץ, כדי לנסות לרופף את משטר הפיקוח שהוטל עליו. גישות מנוגדות אלה מציבות בהתמדה את ארה"ב ועיראק על מסלול של התנגשות, ויוצרות סבירות גבוהה לכך, שכאמור, משבר ינואר-פברואר לא יהיה האחרון מסוגו.

משבר כזה אינו חייב להסתיים בהסדר מדיני כמשבר האחרון. המשטר העיראקי עשוי להעריך, כי עימות צבאי עם ארה"ב, גם אם יגבה ממנו מחיר כבד, יסייע בידו לצמצם את הפיקוח והסנקציות המוטלות עליו. מסקנה כזו

צפויה להקשיח את עמדותיו, ונוקשות מצידו עשויה לגרור מהלך צבאי אמריקאי משמעותי נגד עיראק. התפתחות מעין זו תחזיר את ישראל להתחבטות באותן סוגיות שבהן התחבטה במשבר האחרון. בנסיבות כאלה, אם יתרחשו בטווח של השנה-שנתיים הקרובות, מותר יהיה לצאת מתוך נקודת המוצא של המשבר האחרון: שהסבירות להתקפת טילים עיראקית, קונבנציונלית או לא-קונבנציונלית, על ישראל תיוותר נמוכה.

אולם ההנחה שהסבירות בטווח הקרוב לאיום לא-קונבנציונלי על ישראל – מצד עיראק, מצד איראן או מצד סוריה – נמוכה, אינה צריכה ללמד על המגמה לטווח הרחוק יותר. מידת ההחמרה שתחול באיום זה תהיה תלויה בארבעה מרכיבים לפחות: בקצב הפיתוח של מערכות הנשק להשמדה המונית במדינות אלה; בכושר ההרתעה של ישראל; בסיכויים להרחבת הסדרי השלום בין ישראל למדינות האזור; וברמת השיפור הצפוי במענה ההגנתי של ישראל על איומים הלא-קונבנציונלים.

הצעדים הנדרשים

על ישראל לקחת בחשבון, כי משבר אמריקני עיראקי חמור נוסף – שיתכן שבעקבותיו תבצע ארה"ב מהלך צבאי נגד עיראק – הינו עניין של זמן. אולם לפחות למשך השנתיים הבאות ניתן להניח, שהסיכון של התקפת טילים עיראקית על ישראל יוותר נמוך.

בטווח הארוך יותר, הסיכונים הפוטנציאליים של התקפת טילים בעלי ראש קונבנציונלי או לא-קונבנציונלי – מצד עיראק, איראן או סוריה – עלולים לגבור. מעבר לשיפור יכולותיה האסטרטגיות, על ישראל לנקוט לפחות שלושה צעדים נוספים, כדי להתמודד עם איומים אלה:

■ **להתכונן למקרה של חרדה ציבורית**
על ישראל לתכנן ולתאם מראש את צעדיה בטרם משבר, כדי למנוע חרדה ציבורית. בו בזמן, עליה לתכנן את מהלכיה גם על בסיס ההנחה, שחרדה ציבורית ברמה כזו או אחרת תהיה בלתי נמנעת.

■ **לחזק את ההרתעה נגד התקפה אסטרטגית**
על ישראל לתכנן מראש את מהלכיה ומסריה, כדי לחזק את כושר ההרתעה שלה נגד התקפה לא-קונבנציונלית. הדגשת השיפור ביכולת ההגנה הפעילה שלה, והבלטת התמיכה האמריקאית בישראל – במונחים של התרעה, יירוט ותגובה – יכולים לתרום להרתעה האסטרטגית. בו בזמן, הדגשת-יתר של כושר התגובה של ישראל כלפי איומים לא-קונבנציונליים עלולה להוביל לתוצאות לא רצויות ולתרום להידרדרות.

■ **להתמודד עם האילוץ האמריקאי**
על ישראל לשקול תרחישים, שבהם יכולתה להגיב באורח עצמאי על התקפה לא-קונבנציונלית לא תוכל להתממש, מבחינה מדינית או צבאית, עקב התנגדות אמריקאית לכך. על ישראל לתכנן את מהלכיה למקרה כזה, כדי להבטיח תגובה אמריקאית אפקטיבית, להמנע מתשלום מחיר פוליטי עבור תלות זו, ולמנוע נזק לכושר ההרתעה שלה עקב אי-תגובתה.